

Razlike med spoloma v opisovanju kaznivega dejanja

Igor Areh¹

V raziskavi skuša avtor ugotoviti, kakšna je razlika med ženskami in moškimi kar zadeva točnost in količino informacij, ki jih podajo v vlogi priče kaznivega dejanja. Sodelovalo je 161 žensk in 119 moških s povprečno starostjo 19 let. Udeležencem je bil najprej prikazan posnetek nasilnega rop, ki naj bi ga posnela prava varnostna kamera. Nato so jim pojasnili, da skušajo z njihovo pomočjo preveriti nekatere domneve, ki so pomembne za uspešno zaključeno preiskavo kaznivega dejanja. Rezultati so pokazali, da so ženske na splošno verodostojnejše priče oziroma boljše opazovalke kot moški, kar je prišlo najbolj do izraza pri opisovanju v posnetku videnih oseb. Pri opisovanju dogajanja so bili točnejši moški, ki so pri opisovanju dogodka nastopali bolj samozavestno kakor ženske. Njihova samozavest pa ni bila upravičena, saj so bili, na splošno gledano, manj verodostojne priče kot ženske. Pri analizi količine pridobljenih informacij je avtor ugotovil, da ni razlik med moškimi in ženskami, kar je verjetno posledica uporabljene metodologije. Večina drugih raziskovalcev namreč ugotavlja, da ženske praviloma navedejo več informacij o dogodku kakor moški.

Ključne besede: pričanje, očitvidci, razlike med spoloma, verodostojnost pričanja.

UDK: 340.6 + 343.143

1 Uvod

Popačenje spominskih podatkov pri pričanju očitvidcev kaznivih dejanj predstavlja resen problem, saj vpliva na uspešnost preiskovanja kaznivih dejanj in na odločanje sodišč. Na resnost omenjenega problema opozarja podatek, da so v ZDA z naknadno uporabo DNK-testov ugotovili, da je bilo od leta 1989 do septembra 2010 po nedolžnem obsojenih 258 oseb (Innocence project, 2010). Zmotne obsodbe so v veliki večini primerov posledica zmotnega pričanja (Scheck, Neufield in Dwyer, 2000) in kažejo, da pravosodno osebje, policisti in kriminalisti pogosto precenjujejo verodostojnost pričanja očitvidcev (Kebbell in Milne, 1998; Lindsay, 2007).

Pri iskanju odgovorov na vprašanje, katere osebnostne lastnosti vplivajo na način vkodiranja, organiziranja in priklica spominskih podatkov ter kako, je veliko zanimanja. Samo do leta 1995 je bilo o psihologiji pričanja izdanih več kakor 2000 publikacij, v katerih se raziskovalci ukvarjajo z veljavnostjo pričanja (Cutler in Penrod, 1995). Danes je število publikacij še bistveno večje. Veliko število raziskav s področja psihologije pričanja ni zgolj posledica velikega zanimanja strokovnjakov. Manjši delež spodbude prihaja tudi od pravosodja in preiskovalcev, ki želijo od izvedencev pridobiti ocene o verodostojnosti pričevanja oseb, ki nastopajo v vlogi priče ali žrtve

kaznivega dejanja. Kljub naglemu razvoju forenzičnih znanosti je delež kaznivih dejanj, pri katerih materialni dokazi niso na voljo, še vedno velik, zato pričanje ostaja pomembno, včasih celo edino dokazno sredstvo. Pri nas je problem ocenjevanja verodostojnosti pričanja očitvidcev in žrtev kaznivih dejanj precej neznana, tako pri zaposlenih v pravosodju kot pri policistih in kriminalistih. Pri tem mislim na ocenjevanje verodostojnosti pričanja v primerih, ko priča ali očitvidец nista obremenjena z duševnimi motnjami, torej v primerih, ko ne gre za psihopatologijo.

Spol sodi med tiste osebnostne lastnosti, ki opazno vplivajo na priklic podatkov iz spomina, vendar ni povsem jasno, kolikšne in kakšne so razlike v pričevanju med moškimi in ženskami (Wells in Olson, 2003). Danes prevladuje mnenje, da majhne razlike obstajajo, izvirajo pa iz razlik v specifičnih spoznavnih sposobnostih (Astur, Ortiz in Sutherland, 1998; Lippa, 2005).

Shapiro in Penrod (1986) sta v eni najbolj vplivnih metaštudij na področju psihologije pričanja ugotovila, da so ženske boljše pri prepoznavanju obrazov, vendar pri tem naredijo več napak kot moški. Ugotovitev sta pojasnila z domnevo, da je pri ženskah težnja po večji učinkovitosti ali sodelovanju z raziskovalci oziroma preiskovalci izrazitejša kakor pri moških. Tudi v sodobnih raziskavah ugotavljajo, da so ženske boljše pri prepoznavanju obrazov (Rehman in Herlitz, 2007). Razlike so očitne, ko ženske prepoznavajo obraze žensk, kar pomeni, da obstaja t. i. istospolna pris-

¹ Igor Areh, docent za forenzično psihologijo, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana. E-pošta: igor.arih@fvv.uni-mb.si.

transkost (Lewin in Herlitz, 2002; Wright in Sladden, 2003). Ženske so uspešnejše tudi pri priklicevanju spominov na vsakdanja opravila (Lindholm in Christianson, 1998), pri priklicu zgodb (Zelinski, Gilewski in Schaie, 1993), imen (Herlitz, Nilsson in Bäckman, 1997) in pri priklicu spominov na dogodke (Herlitz in Rehnman, 2008; Tulving, 1983, 1993). Hipoteza o boljši spominski obnovi dogodkov pri ženskah je potrjena tudi pri otrocih in mladostnikih (Marin, Holes, Guth in Kovac, 1979) ter pri starejših osebah (de Frias, Nilsson in Herlitz, 2006; Lindholm in Christianson, 1998). Ženske hitreje zaznajo spremembe v poznani zaznavni sceni, saj pogosteje kakor moški opazijo menjavo, premikanje in dodajanje novih predmetov (Hassan in Rahman, 2007). Ženske so boljše tudi pri priklicu lokacij predmetov in pri njihovem prepoznavanju (Eals in Silverman, 1994; Levy in Astur, 2005). Moški so uspešnejši kot ženske le pri spominjanju vizualnih prostorskih informacij, na primer pri uporabi zemljevidov (Loftus, Banaji, Schooler in Foster, 1987).

Ženske so boljše, če v spominskih preizkušnjah uporabimo besedno gradivo (Lewin, Wolgers in Herlitz, 2001; Loftus in sod., 1987). Razlike med spoloma naj bi bile posledica boljših verbalnih sposobnosti žensk, ki prispevajo k obsežnejši spominski obnovi (Herlitz in Rehnman, 2008). Če se osredinimo le ne ugotovitve raziskav o posebnostih pričanja očividcev, ugotovimo, da so ženske izčrpnije in točnejše pri spominski obnovi, kar lahko pripišemo tudi domnevi, da imajo bolj izdelane opisne kategorije, v katerih shranjujejo informacije o osebah (Lindholm in Christianson, 1998).

Poleg spominov na dogodke prikličejo ženske tudi več spominov iz svoji preteklosti (avtobiografski spomini), zlasti če so povezani z intenzivnimi čustvi (Seidlitz in Diener, 1998). Čustveno vznemirjenje pa ni vedno ključnega pomena za nastanek točnih in trajnih spominov, saj so ženske boljše tudi pri priklicu čustveno nevtralnih spominov (Bloise in Johnson, 2007). Avtobiografski spomini so pri ženskah tudi podrobnejši kot pri moških (Davis, 1999; Seidlitz in Diener, 1998). Večjo dostopnost in točnost avtobiografskih spominov pri ženskah pojasnjujeta dve hipotezi. Po prvi ženske čustveno intenzivneje doživljajo resničnost, kar omogoča učinkovitejše vkodiranje informacij v dolgoročni spomin (Fujita, Diener in Sandvik, 1991), po drugi pa razlika med spoloma ne obstaja samo pri vkodiranju, ampak tudi v vseh osnovnih spominskih procesih (Seidlitz in Diener, 1998).

Ženske pogosteje kakor moški razmišljajo in se pogovarjajo o čustveno nabitih vsebinah, kar verjetno pomeni, da so bolj nagnjene k obnovi ali predelavi vznemirjajočih vsebin (Harshman in Paivio, 1987; Schredl in Piel, 2003; Birditt in Fingerman, 2003). Zavestna obnova spominov ali razmišljanje o njih krepi spomin, zato so ženske boljše pri

priklicu čustveno vznemirjajočih vsebin (Baddeley, 1997; Karpicke in Roediger, 2006). Ženske so tudi nagnjene k ustvarjanju čustveno nabitih avtobiografskih spominov (Loftus in sod., 1987). Na to verjetno vpliva tudi razširjen družbeni stereotip, da so ženske bolj čustvene kot moški. Pri udeležencih raziskav namreč ta stereotip ustvarja pričakovanja, to pa vpliva na njihovo vedenje ali odzivanje v spominskih preizkušnjah (Loftus in sod., 1987).

Do razlik med spoloma v spominskem priklicu prihaja tudi zaradi različne motivacije, pričakovanj in izkušenj. Vse to usmerja pozornost in vpliva na vkodiranje podatkov v dolgoročni spomin (Colley, Ball, Kirby, Harvey in Vingelen, 2002; McGivern in sod., 1997). Ženske so pozorne na podrobnosti, kot so na primer vrsta, kraj in barva oblačil, barva in dolžina las ter oblika pričeske, nakit, način ličenja ipd., kar prispeva k točnejšemu opisu oseb (Loftus, 1996). Moški prekašajo ženske pri prepoznavi predmetov, ki so povezani z njihovimi interesi, ženske pa so boljše od moških tako pri prepoznavi predmetov, povezanih z interesi žensk, kot tudi pri prepoznavi interesno nevtralnih predmetov (Loftus in sod., 1987; McGivern in sod., 1997; Powers, Andriks in Loftus, 1979). Kot je bilo že omenjeno, ženske prekašajo moške pri prepoznavi ženskih obrazov, kar je verjetno posledica večjega zanimanja za zunanjo podobo žensk (Horgan, Schmid-Mast, Hall in Carter, 2004; Rehnman in Herlitz, 2007). V nekaterih raziskavah sicer niso potrdili obstoja razlik med spoloma pri opisovanju oblačil (Yarmey, Jacob in Porter, 2006), kljub temu pa prevladuje mnenje, da so ženske učinkovitejše pri opisovanju videza oseb obeh spolov (Loftus, 1996).

Zakaj se pojavljajo razlike med spoloma, so vrojene ali privzgojene? Z metodo fMRI odkrivajo obstoj dednih razlik, ki se manifestirajo v različni prostorski porazdelitvi kognitivnih procesov v možganih (Canli, Desmond, Zhao in Gabrieli, 2002; Hamann in Canli, 2004). Velik del razlik v delovanju spomina lahko pripišemo izobraževanju in zavedanju obstoja razlik (Hamilton, 1995). V raziskavah so moški pogosto boljši pri tridimenzionalnih miselnih rotacijah, ženske pa se bolje odrežejo na področju verbalnih sposobnosti (Weiss, Kemmler, Deisenhammer, Fleischhacker in Delazer, 2003). Taki rezultati so lahko posledica stereotipov, prepričanj ali samopodobe udeležencev raziskav (Loftus in sod., 1987). Če namreč domnevamo, da smo na nekem področju bolj ali manj sposobni, to zavedanje spodbuja ali zavira izkazane spoznavne sposobnosti (Crawford, Chaffin in Fitton, 1995; Hamilton, 1995). Tudi različni načini vzgajanja, kjer dajejo starši več ali manj poudarka določenim elementom vzgoje, vplivajo na spominski priklic. Starši deklic, na primer, to velja predvsem za matere, spodbujajo pogovore o čustveno nabitih dogodkih, nasprotno velja za starše dečkov. Ker starši učijo dečke obvladovati čustva, to morda znižuje

učinkovitost vkodiranja podatkov v dolgoročni spomin in ustvarja razliko med spoloma (Richards in Gross, 2000). Tudi dejstvo, da odrasle ženske priključijo več spominov iz otroštva, pri čemer so ti spomini točnejši in intenzivnejši kakor pri moških (Thorne, 2000; Davis, 1999), je lahko posledica različnih načinov vzgajanja.

Pri iskanju izvora razlik v spominskih sposobnostih je zanimiva tudi hipoteza selektivnosti, po kateri prihaja do razlik med spoloma zaradi različnih načinov procesiranja informacij (Meyers-Levy, 1989). Moški informacij iz okolja ne procesirajo celostno, uporabljajo namreč različne hevrstike, s katerimi organizirajo in izbirajo le tiste informacije, ki se jim zdijo pomembne. Hevrstike in filtriranje omogočajo točnejšo obdelavo informacij, ki je pogosto prilagojena osebnim interesom in osebni mreži znanja. Nasprotno pa ženske običajno obdelujejo informacije celoviteje, in to tako, da je pri procesiranju doseženo ravnovesje med informacijami, ki so povezane z njimi samimi, in tistimi, ki so povezane z drugimi osebami. Skratka, ženske manj uporabljajo hevrstike in filtriranje, tako da ne organizirajo predvsem tistih informacij, ki so povezane z njimi ali z njihovo motivacijo (Meyers-Levy in Maheswaran, 1991). Tako moški pri spominskem priklicu prekašajo ženske pri prepoznavi predmetov, ki so povezani z njihovimi interesi, ženske pa so boljše od moških pri prepoznavi nevtralnih predmetov in predmetov, povezanih z njihovimi interesi (McGivern, Huston, Byrd, King, Siegle in Reilly, 1997; Loftus in sod., 1987; Powers, Andriks in Loftus, 1979). Boljša spominska učinkovitost žensk tako ne izhaja iz njihovih boljših besednih sposobnosti, ampak iz razlike v načinu procesiranja informacij iz okolja (McGivern, Mutter, Anderson, Wideman, Bodnar in Huston, 1998).

V članku sem skušal preveriti dosedanje ugotovitve o razlikah med spoloma in ugotoviti, kakšne in kolikšne so razlike med spoloma, če udeleženci pričajo o dogodku, ki naj bi jih čustveno vznemiril in za katerega verjamejo, da je resničen. Pri tem sem se skušal približati občutkom, ki bi jih očitvidci doživeli, če bi opazovali resnično dogajanje. Postavil sem naslednje hipoteze:

- spominska obnova je pri ženskah točnejša kakor pri moških,
- ženske so pri opisu videza oseb točnejše kakor moški,
- pri opisovanju dogodka, brez opisa videza oseb, so moški enako verodostojni oziroma točni kakor ženske,
- spominska obnova je pri ženskah količinsko obsežnejša kakor pri moških,
- moški izkazujejo višjo gotovost o spominu kakor ženske, predvsem pri ocenjevanju natančnosti spomina na prostor dogajanja.

2 Metoda

2.1 Udeleženci

V raziskavi je sodelovalo 280 dodiplomskih študentov prvega letnika, ki niso seznanjeni s problematiko pričanja očitvidcev kaznivih dejanj. Med njimi je bilo 161 (57,5 odstotka) žensk in 119 (42,5 odstotka) moških, starost udeležencev je bila od 18 do 21 let. Sodelovanje je bilo prostovoljno.

2.2 Inštrument

Značilnosti spominske obnove sem ugotavljal s seznamom, v katerem so bile navedene vidne in slišne podrobnosti dogodka. Seznam za preverjanje sem uporabil zato, ker so pri prostem priklicu opisi oseb pogosto nepopolni, bodisi zaradi različnih kriterijev pomembnosti, ki jih imajo priče (Koriat in Goldsmith, 1996), bodisi zaradi razlik v besednem zakladu udeležencev raziskav (Meissner, Sporer in Schooler, 2007). V prvih 20 postavkah so udeleženci izbirali med odgovori, ki so predstavljali podrobnosti opisa prostora, predmetov v njem in dogajanje. Udeleženci so izbrali odgovor, ki je bil po njihovem mnenju točen, mogoč je bil tudi odgovor »ne vem«. Sledilo je 28 postavk, s katerimi so udeleženci opisali obraz, oblačila in obutev moškega. Za opisom moškega je sledil opis ženske z 29 postavkami. Pri vsaki postavki so lahko izbirali med 6 mogočimi odgovori. Za točen odgovor je oseba dobila 1 točko, za odgovor »ne vem« 0 točk in za napačen odgovor -1 točko. Seznamu za preverjanje je sledilo več sedemstopenjskih Likertovih lestvic, s katerimi so udeleženci ocenili točnost spomina na dogajanje, na moškega in na žensko, na kraj dogajanja in gotovost o lastnem spominu.

2.3 Gradivo

Dve minutni filmski posnetek prikazuje nasilen rop. Dogajanje se začne s prihodom ženske, ki se spušča po stopnicah proti izhodu stavbe. Nasproti ji pride moški, ji zastavi pot in jo najprej prosi, naj mu »posodi« manjšo vsoto denarja (5 €), potem pa to od nje zahteva. Ženska prošnje zavrača, moški postaja vse bolj nestrpen in po neuspešnem prepričevanju sledi agresiven izbruh, v katerem moški žensko fizično napade, ji iz rok iztrga torbico in pobegne iz zgradbe. Film je videti kot zvočni posnetek barvne varnostne kamere, ki je nameščena pod stropom stopnišča.

2.4 Postopek

Film so si udeleženci ogledali v manjših skupinah. Časovni raspored ogledov je bil določen tako, da se študenti posameznih skupin niso srečali, s čimer sem skušal prepre-

čiti pogovarjanje o posnetku. Udeležence sem v uvodu prosil, naj se ne pogovarjajo o posnetku. Ta je bil predstavljen kot resničen, udeležencem je bilo povedano, da je smisel ogleda ugotoviti pravilnost nekaterih predpostavk preiskovalcev kaznivega dejanja. Tako sem želel doseči višjo okoljsko veljavnost raziskovalnih rezultatov. Domneval sem tudi, da bo prepričanje o resničnosti dogajanja dodatno motiviralo udeležence za sodelovanje. Sedem dni po ogledu filma so udeleženci izpolnili seznam za preverjanje.

3 Rezultati

Zanesljivost seznama za preverjanje smo ugotavljali s Cronbachovim koeficientom α ; ta znaša 0,63. Ker ima celoten seznam veliko število postavk (101), lahko nizko vrednost koeficienta pripišemo nizki variabilnosti odgovorov, saj so udeleženci izbirali med omejenim naborom mogočih odgovorov.

Tabela 1: Prikaz razlik med moškimi in ženskami v opisu dogajanja, v opisih oseb ter točnost in količina celotne spominske obnove. Vse aritmetične sredine predstavljajo deleže (večji delež pomeni večji odstotek iz spomina priklicanih podatkov).

Spremenljivka	Spol	M (SD)	t	df	p
Delež točnih podrobnosti iz opisa napadalca	M	0,58 (.11)	-1,00	278	0,317
	Ž	0,59 (.13)			
Delež napačnih podrobnosti iz opisa napadalca	M	0,21 (.11)	1,96	220,86	0,051
	Ž	0,18 (.09)			
Delež točnih podrobnosti iz opisa žrtve	M	0,49 (.12)	-3,91	278	0,000
	Ž	0,55 (.13)			
Delež napačnih podrobnosti iz opisa žrtve	M	0,29 (.13)	3,15	278	0,002
	Ž	0,24 (.12)			
Delež točnih podrobnosti iz opisa dogajanja (brez opisa videza oseb)	M	0,56 (.11)	2,02	278	0,044
	Ž	0,53 (.11)			
Delež točnih podrobnosti iz opisa prostora	M	0,65 (.15)	-3,04	278	0,003
	Ž	0,71 (.15)			
Točnost pričanja (TP)	M	0,50 (.07)	-2,40	278	0,017
	Ž	0,52 (.08)			
Količina navedenih podatkov (KNP)	M	0,74 (.08)	0,09	278	0,925
	Ž	0,74 (.09)			

Opombe: *delež.

Tabela 2: Razlike med spoloma v samoocenjevanju natančnosti spomina na dogajanje, žrtev, napadalca in v oceni gotovosti o lastnem spominu

Spremenljivka	Spol	M (SD)	t	df	p
Spomin na dogodek ^a	M	3,38 (1,37)	0,83	226,58	0,133
	F	3,25 (1,14)			
Spomin na žrtev ^a	M	3,55 (1,29)	-0,39	278	0,695
	F	3,61 (1,26)			
Spomin na napadalca ^a	M	3,78 (1,30)	0,00	277	0,999
	F	3,78 (1,25)			
Spomin na prostor ^a	M	4,64 (1,24)	2,51	277	0,013
	F	4,25 (1,31)			
Gotovost o lastnem spominu ^b	M	4,32 (1,16)	1,97	278	0,050
	F	4,05 (1,12)			

Opombe: ^a(1 = brez podrobnosti, 7 = poln podrobnosti); ^b(1 = popolnoma negotov, 7 = popolnoma gotov).

Tabela 3: Korelacije med spremenljivkami

Spremenljivke	Spol ^a	TP	GOT	TPN	NPN	TPŽ	NPŽ	TP
Točnost spomina na prostor (TP)	-,12*	1						
Gotovost o lastnem spominu (GOT)	-,11*	,40**	1					
Delež točnih podrobnosti iz opisa napadalca (TPN)	,09	,22**	,15*	1				
Delež napačnih podrobnosti iz opisa napadalca (NPN)	-,08	,21**	,09	-,20**	1			
Delež točnih podrobnosti iz opisa žrtve (TPŽ)	,21**	,01	,04	,30**	,00	1		
Delež napačnih podrobnosti iz opisa žrtve (NPŽ)	-,15**	,22**	-,02	,12*	,46**	-,37**	1	
Točnost pričanja (TP)	,11*	,00	,10	,61**	-,44**	,70**	-,45**	1
Količina navedenih podatkov (KNP)	,02	,31**	,25**	,60**	,52**	,45**	,54**	,25**

Opombe: kodiranje spremenljivke spol: 1 = moški, 2 = ženska; ^aKendallov tau b; * $p < ,05$; ** $p < ,01$.

4 Razprava

Prvo hipotezo, v kateri sem predvidel, da bo spominska obnova pri ženskah točnejša kakor pri moških, lahko potrdim. Če pogledamo točnost pričanja (tabela 1), ugotovimo, da je spominska obnova pri ženskah (TP) točnejša kakor pri moških. Razlika je majhna in se ujema z ugotovitvami drugih

raziskovalcev, ki so pri analizi razlik v pričanju očitvidcev ugotovili podobno (na primer Lindholm in Christianson, 1998).

Predpostavili smo tudi, da so ženske točnejše pri spominski obnovi, če opisujejo videz oseb. Ženske so namreč pozornejše na podrobnosti v videzu drugih oseb, zaradi česar je njihova celotna spominska obnova pri opisovanju dogodka točnejša kakor pri moških (Loftus, 1996). K večji končni točnosti ženske obnove je lahko prispevalo dejstvo, da je bilo 75 odstotkov postavk (57 od 77) na seznamu za preverjanje namenjenih opisovanju videza žrtve in napadalca. Če so moški na tem področju izgubili točke, te izgube niso nadomestili v preostalih 25 odstotkih postavk, v katerih so opisovali dogajanje. S takim razmerjem med količinama informacij o osebah in o dogajanju smo skušali posnemati resničnost policijskega intervjuja, v katerem bi preiskovalce zanimal predvsem videz oseb. Iz tabele 1 je razvidno, da so nastale najočitnejše razlike med spoloma, ko so udeleženci opisovali žrtev in napadalca. Moški so navedli manj točnih podrobnosti pri opisovanju videza žrtve in obenem več napačnih podrobnosti, tako pri opisu žrtve kot tudi pri opisu napadalca. Ženske so torej točneje opisale obe opazovani osebi, kar se ujema z ugotovitvami drugih raziskovalcev (Horgan in sod., 2004; Loftus, 1996; Rehnman in Herlitz, 2007).

K razlikam v točnosti spominske obnove je verjetno največ prispevala razlika v opisovanju žrtve. Iz tabele 3 je razvidno, da s točnostjo pričanja najvišje korelira število točnih podrobnosti opisa žrtve ($r = 0,70$, $p < 0,01$), iz tabele 1 pa je razvidno, da so ženske v primerjavi z moškimi navedle več točnih in manj napačnih podatkov o žrtvi. Nekateri menijo, da ženske bolje opišejo ženske zato, ker so bolj pozorne na osebe istega spola (Loftus, 1996; McGivern in sod., 1997). K osredotočanju pozornosti na žrtev je morda prispevala tudi identifikacija udeleženk z žrtvijo. Proces identifikacije ali vživljanja v žrtev se je verjetno pojavil med ogledom posnetka, saj ima žrtev nekaj skupnih lastnosti z udeleženkami: podobna starost, podoben način oblačenja in podobno besedno izražanje. Verjetno je poistovetenje udeleženk z žrtvijo prispevalo k večji motivaciji za sodelovanje v raziskavi. Ker so udeleženke verjele, da gre za resničen dogodek, ki ga preiskujejo kriminalisti, so bile verjetno bolj kakor moški motivirane, da se storilec prime in kaznuje. Taka motivacija lahko prispeva k večji točnosti spominske obnove.

Iz tabele 1 je razvidno, da so bili pri opisovanju dogajanja moški nekoliko boljši kakor ženske, kar ne potrjuje naše hipoteze. Predpostavljali smo namreč, da pri opisih dogajanja ni razlike med spoloma v točnosti spominske obnove. To morda res pomeni, da je razlika med ženskami in moškimi v točnosti spominske obnove očitna, ko so vanjo vključeni opisi oseb. Brez opisov oseb je razlika manjša, je sploh ni ali pa so lahko

celo moški verodostojnejši kakor ženske. Ker pri preiskovanju kaznivih dejanj informacije o videzu oseb predstavljajo pomembne podatke, moramo vzeti v zakup, da so ženske v tem pogledu nekoliko verodostojnejše kakor moški. Seveda pa ne smemo pozabiti, da moramo vsako pričo ali žrtev izčrpnost, a vseeno empatično intervjuvati, saj lahko le tako pridobimo uporabne informacije.

V četrti hipotezi smo predpostavili, da bodo ženske nave-dle več informacij kakor moški, vendar v raziskavi tega nismo ugotovili, zato hipoteze ne moremo potrditi. Količina obnovljenih informacij (tabela 1) je pri obeh spolih praktično enaka, kar je verjetno posledica tega, da je bila spominska obnova omejena s seznamom za preverjanje, na katerega udeleženci niso mogli dodajati podrobnosti, ki so jih morda sami opazili. Morda so ženske opazile podrobnosti, ki jih moški niso, pa te niso bile na voljo med pogovori.

Moški so bolj samozavestni pri ocenjevanju verodostojnosti lastnega spomina (tabela 2), saj so njihove ocene gotovosti o lastnem spominu višje kakor pri ženskah; to ugotavljajo tudi drugi raziskovalci (na primer Yarmey, 1993). Hipotezo o izkazovanju višje stopnje gotovosti pri moških tako lahko potrdimo. Razlika med spoloma je majhna, in če dejansko obstaja, je višja samozavest moškega spola neupravičena, saj je bila točnost spominske obnove pri moških slabša kakor pri ženskah. Podrobna analiza rezultatov v tabeli 2 razkriva, da so moški izkazali višjo samozavest predvsem pri ocenjevanju spomina na prostor, saj so svoj spomin, v primerjavi z ženskami, ocenili kot bolj podroben, kar smo tudi domnevali. Pri podajanju ocen o točnosti spomina na žrtev, napadalca in na celoten dogodek ni bilo opaziti razlik med spoloma. Ko smo preverili, ali so bili moški dejansko točnejši pri opisovanju prostora (tabela 1), smo ugotovili, da to ne drži, saj so bile ženske točnejše. Razliko smo pričakovali, saj so ženske boljše pri zaznavanju sprememb v zaznavni sceni (Hassan in Rahman, 2007), pri priklicu lokacij predmetov in pri prepoznavanju predmetov (Eals in Silverman, 1994; Levy in Astur, 2005).

Visoka samozavest moških pri ocenjevanju lastnega spomina na prostor morda izvira iz prepričanja, da imajo moški boljše prostorsko predstavljalnost kakor ženske, kar lahko vpliva na izkazane spominske sposobnosti (Loftus in sod., 1987). Verjetno so moški zaradi vpliva tega prepričanja višje vrednotili točnost spomina na prostor, ženske pa so bile bolj zadržane pri podajanju ocen. Prepričanje o moški dominantnosti pri spominjanju prostorskih informacij je namreč precej razširjeno (Halpern, 2000; Loftus in sod., 1987), zato je mogoče, da so moški zaradi tega kakovost svoje spominske obnove precenili, ženske pa podcenile. Samozavedanje razlik med spoloma je namreč povezano tudi z njihovim manifestiranjem v raziskovalnih rezultatih (Crawford in sod., 1995; Hamilton,

1995). Razlika med spoloma v točnosti celotne spominske obnove podpira domnevo o precenjevanju točnosti spominske obnove pri moških; moški so bili manj točni, a vseeno bolj samozavestni kakor ženske.

Iz tabele 3 je razvidno, da obstaja pozitivna zmerna korelacija med gotovostjo o spominu na kraj dogajanja in ocenami točnosti tega spomina ($r = 0,40$; $p < 0,01$). Korelacijski koeficienti med gotovostjo o spominu na žrtev ali napadalca in ocenami točnosti tega spomina so bistveno nižji ali pa sploh ne obstajajo. Višja samozavest pri ocenjevanju točnosti spomina na prostor, ki je, kot kaže, pomembno prispevala k višjim ocenam gotovosti, je verjetno povezana s tem, da so lahko udeleženci na začetku posnetka opazovali prostor približno 10 sekund, pri čemer se v tem času na posnetku ni nič dogajalo. Po tem času se je razvila intenzivna medosebna dinamika, in pozornost udeležencev se je delila na verbalni in neverbalni del dogajanja. Verjetno je ravno delitev pozornosti pri opazovanju medosebne dinamike vzrok za nižjo samozavest pri ocenjevanju spomina na žrtev in napadalca. V hitro potekajoči, dinamični in nekoliko stresni sceni so imeli udeleženci verjetno občutek, da je težko točno videti in slišati, kaj se dogaja, zato so bili manj gotovi o točnosti spominske obnove. Pri začetnem opazovanju prostora pa so imeli dovolj časa, da so se osredotočili na posebnosti prostora.

Naj povzamem: v raziskavi smo potrdili, da so ženske verodostojnejše pričee kakor moški, saj je njihova spominska obnova točnejša, kar velja zlasti v primerih, ko opisujejo videz oseb. Pri opisovanju poteka dogodkov smo ugotovili, da so moški nekoliko točnejši kakor ženske. Izkazujejo tudi nekoliko višjo stopnjo gotovosti, ki pa ni upravičena, saj navedejo pri opisovanju videza oseb več napačnih informacij in tudi manj točnih. Za preiskovanje v kriminalistični praksi to pomeni, da se pri opisih oseb lahko bolj zanesemo na opise, ki jih dajo ženske. Samozavest, ki jo pri opisovanju osumljencev izkazujejo moški, je lahko zavajajoča in ji zato preiskovalci ne smejo nasesti. Seveda pa je treba opozoriti, da je vsaka preiskava kaznivega dejanja nekaj posebnega, zato ne smemo brez pomislekov zaupati raziskovalnim ugotovitvam, ki jih predstavljajo povprečne vrednosti, dobljene v neki populaciji. Tudi če so ženske dejansko boljše pri opisovanju oseb, to ne velja nujno za vsak preiskovani primer.

V prihodnjih raziskavah bi bilo smiselno spremeniti način »intervjuvanja« udeležencev, kar je glavna hiba predstavljene raziskave. Sezname za preverjanje imajo metodološke prednosti, žal pa tudi omejujejo variabilnost mogočih odgovorov. Da bi dosegli višjo življenjsko veljavnost in uporabnost ugotovitev v preiskovalni praksi, bi bilo smiselno bolj posnemati preiskovalni intervju, ki se izvaja pri nas. Ta namreč ni tako zelo strukturiran kot v raziskavi uporabljeni seznam za preverjanje.

Literatura

1. Astur, R. S., Ortiz, M. L., in Sutherland, R. J. (1998). A characterization of performance by men and women in a virtual Morris water task: A large and reliable sex difference. *Behavioural Brain Research*, 93, str. 185–190.
2. Baddeley, A. D. (1997). **Human Memory: Theory and Practice, Revised Edition**. Hove, Psychology Press Ltd.
3. Birditt, K. S., in Fingerhman, K. L. (2003). Age and gender differences in adults' descriptions of emotional reactions to interpersonal problems. *Journal of Gerontology*, 58B/4, str. 237–245.
4. Bloise, S. M., in Johnson, M. K. (2007). Memory for emotional and neutral information: Gender and individual differences in emotional sensitivity. *Memory*, 15/2, str. 192–204.
5. Canli, T., Desmond, J. E., Zhao, Z., in Gabrieli, J. D. E. (2002). Sex differences in the neural basis of emotional memories. *PNAS*, 99/16, str. 10789–10794.
6. Colley, A., Ball, J., Kirby, N., Harvey, R., in Vingelen, I. (2002). Gender-linked differences in everyday memory performance: effort makes difference. *Sex Roles*, 47, str. 577–582.
7. Crawford, M., Chaffin, R., in Fitton, L. (1995). Cognition in social context. *Learning and Individual Differences*, 7/4, str. 341–362.
8. Cutler, B. L., in Penrod, S. D. (1995). **Mistaken identification: Eyewitnesses, psychology and the law**. New York, Cambridge University Press.
9. Davis, P. J. (1999). Gender differences in autobiographical memory for childhood emotional experiences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76/3, str. 498–510.
10. De Frias, C. M., Nilsson, L. G., in Herlitz, A. (2006). Sex differences in cognition are stable over a 10-year period in adulthood and old age. *Aging, Neuropsychology, and Cognition*, 13, str. 574–587.
11. Deffenbacher, K. A. (1994). Effects of arousal on everyday memory. *Human Performance*, 7, str. 141–161.
12. Eals, M., in Silverman, I. (1994). The hunter-gatherer theory of spatial sex differences: Proximate factors mediating the female advantage in recall of object arrays. *Ethology and Sociobiology*, 15, str. 95–105.
13. Egloff, B., in Schmukle, S. C. (2004). Gender differences in implicit and explicit anxiety measures. *Personality and Individual Differences*, 36/8, str. 1807–1815.
14. Fujita, F. E., Diener, E., in Sandvik, E. (1991). Gender differences in negative affect and well-being: The case for emotional intensity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, str. 427–434.
15. Furnham, A., in Rawles, R. (1999). Correlations Between Self-Estimated and Psychometrically Measured IQ. *Journal of Social Psychology*, 139/4, str. 405–410.
16. Halpern, D. F. (2000). **Sex differences in cognitive abilities (3rd ed.)**. Hillsdale, NY, Lawrence Erlbaum Associates.
17. Hamann, S., in Canli, T. (2004). Individual differences in emotion processing. *Current Opinion in Neurobiology*, 14/2, str. 233–238.
18. Hamilton, C. J. (1995). Beyond sex differences in visuo-spatial processing: The impact of gender trait possession. *British Journal of Psychology*, 86, str. 1–20.
19. Harris, C. R., in Pashler, H. (2005). Enhanced memory for negatively emotionally charged pictures without selective rumination. *Emotion*, 5/2, str. 191–199.
20. Harshman, R. A., in Paivio, A. (1987). »Paradoxical« sex differences in self-reported imagery. *Canadian Journal of Psychology*, 41/3, str. 287–302.

21. Hassan, B., in Rahman, Q. (2007). Selective sexual orientation-related differences in object location memory. **Behavioral Neuroscience**, 121/3, str. 625–633.
22. Herlitz, A., in Rehnman, J. (2008). Sex differences in episodic Memory. **Current Directions in Psychological Science**, 17/1, str. 52–56.
23. Herlitz, A., Nilsson, L. G., in Bäckman, L. (1997). Gender differences in episodic memory. **Memory and Cognition**, 25/6, str. 801–811.
24. Horgan, T. G., Schmid-Mast, M., Hall, J. A., in Carter, J. D. (2004). Gender differences in memory for the appearance of others. **Personality and Social Psychology Bulletin**, 30/2, str. 185–196.
25. Innocence project. (2010). **Facts on Post-Conviction DNA Exonerations**. Pridobljeno 26. 6. 2010 s <http://www.innocenceproject.org/news/Fact-Sheets.php>.
26. Karpicke, J. D., in Roediger III, H. L. (2006). Repeated retrieval during learning is the key to long-term retention. **Journal of Memory and Language**, 57/2, str. 151–162.
27. Kebbell, M., in Milne, R. (1998). *Police officers' perception of eyewitness factors in forensic investigations*. **Journal of Social Psychology**, 138, str. 323–330.
28. Koriat, A., in Goldsmith, M. (1996). Monitoring and control processes in the strategic regulation of memory accuracy. **Psychological Review**, 103/3, str. 490–517.
29. Levy, L. J., in Astur, R. S. (2005). Men and woman differ in object memory but not performance of a virtual radial maze. **Behavioral Neuroscience**, 119/4, str. 853–862.
30. Lewin, C., in Herlitz, A. (2002). Sex differences in face recognition: women's faces make the difference. **Brain and Cognition**, 50, str. 121–128.
31. Lewin, C., Wolgers, G., in Herlitz, A. (2001). Sex differences favoring women in verbal but not in visuospatial episodic memory. **Neuropsychology**, 15, str. 165–173.
32. Libkuman, T., Nichols-Whitehead, P., Griffith, J., in Thomas, R. (1999). Source of arousal and memory for detail. **Memory and Cognition**, 27, str. 166–190.
33. Lindholm, T., in Christianson, S. Å. (1998). Gender effects in eyewitness accounts of a violent crime. **Psychology, Crime in Law**, 4/4, str. 323–339.
34. Lindsay, D. S. (2007). Autobiographical memory, eyewitness reports, and public policy. **Canadian Psychology**, 48/2, str. 57–66.
35. Lippa, R. A. (2005). **Gender, Nature, and Nurture (2nd ed.)**. Mahwah, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates.
36. Loftus, E. F., Banaji, M. R., Schooler, J. W., in Foster, R. (1987). Who remembers what?: Gender differences in memory. **Michigan Quarterly Review**, 26, str. 64–85.
37. Luus, C. A. E., in Wells, G. L. (1994). The malleability of eyewitness confidence: Co-witness and perseverance effects. **Journal of Applied Psychology**, 79/5, str. 714–723.
38. Marin, B., Holes, D., Guth, M., in Kovac, P. (1979). The potential of children as eyewitnesses: A comparison of children and adults on eyewitness tasks. **Law and Human Behavior**, 3, str. 295–306.
39. McGivern, R. F., Huston, J. P., Byrd, D., King, T., Siegle, G. J., in Reilly, J. (1997). Sex differences in visual recognition memory: support for a sex-related difference in attention in adults and children. **Brain and Cognition**, 34/3, str. 323–336.
40. McGivern, R. F., Mutter, K. L., Anderson, J., Wideman, G., Bodnar, M., in Huston, P. J. (1998). Gender differences in incidental learning and visual recognition memory: support for a sex difference in unconscious environmental awareness. **Personality and Individual Differences**, 25, str. 223–232.
41. Meissner, C. A., Sporer, S. L., in Schooler, J. W. (2007). Person descriptions as eyewitness evidence. V: Lindsay, R., in sodelavci: **Handbook of Eyewitness Psychology: Memory for People Lawrence**. New York, Erlbaum in Associates, str. 3–34.
42. Meyers-Levy, J. (1989). Gender differences in information processing: a selectivity interpretation. V: Cafferata, P., in sodelavci: **Cognitive and Affective Responses to Advertising**. Lexington, MA, Lexington Books, str. 219–260.
43. Meyers-Levy, J., in Maheswaran, D. (1991). Exploring differences in males' and females' processing strategies. **Journal of Consumer Research**, 18, str. 63–70.
44. Powers, P. A., Andriks, J. L., in Loftus, E. F. (1979). Eyewitness accounts of females and males. **Journal of Applied Psychology**, 64/3, str. 339–347.
45. Rehnman, J., in Herlitz, A. (2007). Women remember more faces than men do. **Acta Psychologica**, 124/3, str. 344–355.
46. Richards, J. M., in Gross, J. J. (2000). Emotion regulation and memory: The cognitive costs of keeping one's cool. **Journal of Personality and Social Psychology**, 79/3, str. 410–424.
47. Scheck, B., Neufield, P., in Dywer, J. (2000). **Actual innocence**. New York, Doubleday.
48. Schredl, M., in Piel, E. (2003). Gender differences in dream recall: Data from four representative German samples. **Personality and Individual Differences**, 35/5, str. 1185–1189.
49. Seidnitz, L., in Diener, E. (1998). Sex differences in the recall of affective experiences. **Journal of Personality and Social Psychology**, 74/1, str. 262–271.
50. Shapiro, P. N., in Penrod, S. (1986). Meta-analysis of facial identification studies. **Psychological Bulletin**, 100/2, str. 139–156.
51. Shaw, J. S., III. (1996). Increases in eyewitness confidence resulting from postevent questioning. **Journal of Experimental Psychology: Applied**, 2/2, str. 126–146.
52. Thorne, A. (2000). Personal memory telling and personality development. **Personality and Social Psychology Review**, 4/1, str. 45–56.
53. Tulving, E. (1983). **Elements of Episodic Memory**. Oxford, Clarendon Press.
54. Tulving, E. (1993). Human memory. V: Andersen, P., in sodelavci: **Memory Concepts – 1993: Basic and Clinical Aspects**. Amsterdam, Elsevier, str. 27–45.
55. Weiss, E. M., Kemmler, G., Deisenhammer, E. A., Fleischhacker, W. W., in Delazer, M. (2003). Sex differences in cognitive functions. **Personality and Individual Differences**, 35, str. 863–875.
56. Wells, G. L., in Olson, E. A. (2003). Eyewitness testimony. **Annual Review of Psychology**, 54, str. 277–295.
57. Wright, D. B., in Sladden, B. (2003). An own gender bias and the importance of hair in face recognition. **Acta Psychologica**, 114, str. 101–114.
58. Yarmey, A. D. (1993). Adult age and gender differences in eyewitness recall in field settings. **Journal of Applied Social Psychology**, 23, str. 1921–1932.
59. Yarmey, A. D., Jacob, J., in Porter, A. (2006). Person recall in field settings. **Journal of Applied Social Psychology**, 32/11, str. 2354–2367.
60. Zelinski, E. M., Gilewski, M. J., in Schaie, K. W. (1993). Individual differences in cross-sectional and 3-year longitudinal memory performance across the adult life span. **Psychology and Aging**, 8/2, str. 176–186.

Gender differences in the description of criminal offences

Igor Areh, Ph.D., Associate Professor of Forensic Psychology, Faculty of Criminal Justice and Security,
University of Maribor, Kotnikova 8, 1000 Ljubljana, Slovenia. E-mail address: igor.arih@fvv.uni-mb.si

The aim of the study was to find differences between women and men in terms of the accuracy and quantity of information provided by witnesses to a crime. In the study, in which 161 women and 119 men participated, the average age of respondents was 19 years. The participants were first shown a shot of a robbery, supposed to have been recorded by a real security camera. It was then explained to them that research will try to verify with their help some of the hypotheses that are relevant for successful completion of the investigation of a criminal offence. The results showed that females are in general more credible witnesses or better observers than males, which appeared most obvious in the description of the persons they saw in the shot. On the other hand, men were more accurate and manifested more self-confidence than women in the description of the event. However, their self-confidence was not justified, since they proved in general to be less credible witnesses than women. In analysing the quantity of obtained information, the author did not find any difference between men and women, which is probably a result of the methodology used in the study. The majority of other researchers, namely, have found that females in general provide more information about an event than their male counterparts.

Key words: testimony, bystanders, gender differences, credibility of testimony

UDC: 340.6 + 343.143